

„Д А Ы А

Б И Р И“

(Азәрбајҗан ССР халг артисти Һәҗигәт ханым Раәјеванын опера јарадычылығы һагғында).

«Даһа бири» ... 1927-чи илдә Бақыда нәшр олуған «Ра-бачи әрител» (№ 4 (18) гәзетиндә белә бир сәрләвһә алтында кичик бир мә'лумат нәшр олуңмушдур: «Ахыр вахтлар түрк (Азәрбајҗан—ред.) опера театры кәч актјор кадрларынын јетишдирилмәсинә чидди дигәт јетирир. Јанвар ајынын 19-да «Әсли вә Кәрәм» тамашасында Әсли ролунда чыхыш етмәк кәч түрк актрисасы Һәҗигәт ханыма тапшырылмышдыр. О, бу мәсу'л ролун өһдәсидән бөјүк мүвәфғијјәтлә кәлмиш-дир».

Бәли, о вахтлар азәрбајҗанлы гадынын сәһнәјә кәлиши чох надир вә севиндиричи бир һал иди.

Бу гадын сәнәткарларын хидмәти биринчи нөвбәдә он-дан ибарәтди ки, вахтилә сәһнәмиздә јаранмыш бошлугу долдурмуш вә аз сонралар өз сәнәтләри илә бөјүк шөһрәт газанмышлар.

Һиндилләр дејирләр ки, алаһлар о јердә јашајырлар ки, орада гадына һөрмәт кәсторилир.

«Тејли во Мечуни». Һ. Раәјева—Тејли

Чәтин вахтда драм театрынын сәһнәсиндә Әзизә Мәммәдова, Сона Һачыјева, Марзијә ханым, Фәтма Гәдри илк ролларыны ифа едирдиләр.

Опера сәһнәмиз өз һәҗиги гадын сәнәткарларыны көзләјрди. Гадын ролларынын кишиләр тәрәфиндән ојнанылмасы чох күлүч бир һал иди. Һеч кәс тәсәввүр етмирди ки, муғамат охуја билән гадын мүғәнниләр тапылар вә сәһнәјә чых-маға разылыг верәр. Бә'зиләри исе «арвад һәдир, охумағы нә олсун» дејирдиләр.

Опера сәһнәмизин бөһранлы вәзијјәтдән чыхмасында Со-на ханымын, Сүрәјә Гачарын хидмәтләри бөјүк олмушдур.

1927—1952-чи илләрдән өмрүнүн сонунадәк өз һәјәт вә фәалијјәтини ифачылыгга бағлајан, билик вә тәчрүбәсини кәнчләрә ашылајан надир усталардан бири Һәҗигәт ханым Раәјева олмушдур.

Һәҗигәт ханымын гүдрәтли вә малаһәтли сәси сәһнәмиз-дә онун көзал ифачылыг сәнәтилә бирләшрәк олдуғча сар-сыдычы вә долғун образлар мејдана чыхармышдыр. О фит-

ри вокал və səhnə istedadına malik idi. Onun müxtəlif bəjələrə zəncin olan səsn pəm kүүчүнə, һәм də тәсир гүлүфүсүнə көрə эсыл опера сәси иди.

Халг мусиги эи эиөлөрүнə архаланан милли опера сәһнәтизмизин инкишафына һөгигәт ханымны һөгят вэ ярадычылыгында, сәһнə фәалијәтиндə эјани шәкилдə көрмөк олар.

Опера сәһнәтизмизин «Лејли вэ Мәчнун»дан «Корголуја кечан мурәккәб инкишаф просесиндə һөгигәт ханым Магомајев, Сарабски, Булбул, һачыбабабәјов, Шәрифзада, һилдәјатзадэ кими сәһнәкарларда бир јердэ ишләмиш, мүхтәлиф образлар јаратмышдыр.

Һөгигәт ханым өз хатирәләриндэ јазырди:

«Бир күн опера вэ балет театрынын баш директору, бәстәкар Мүслүм Магомајев мәнн театрда ишләмәјэ чагырды. Нə гәдәр севиндијими тәсәввүр етмәк чәтиндир. Магомајев театрда мәнн чох мейрибанчасына гаршылады. Бир аз сөһбәт етдикдән соңра о пианонун архасына кечди. «Чаһаркаһ» муғамынын «Мәнсуријја» пьесасынын зил садалары отагы бүрүдү. Магомајев мәнн «Мәнсуријја» сынагындан кечирмәк истәјирди. Сынагдан мұвәфәқгјјәтлэ чыхдым. Опера сәһнәтизмдэ образлар јаратмағынын тарихи белә башланды.

1927-чи илдэ «Шаһ Исмајлы» операсыны јени гурулушда һазырлајан кәч режиссор Јусиф Јулдуз Әрәб Зәнки ролуну 20 јашлы һөгигәтэ тапшырыр.

Бу гурулуша гәдәр Әрәб Зәнки образыны кишиләр ојнамышлар. (М. Бағыров, Әли Зүләлов). Кәч һөгигәтнин сәһнәдэ ејни дәрәчәдэ сәрбәст охуја, күләш, чәлд һарәкатләр едә биләб-билмәјәчәји муғамисаләрэ сәбәб олмушду.

Һөгигәт она көстәрилән бу етимада чаваб олараг вар гүвәсизлэ режиссорун. јашлы сәһнə јолдашларынын мөсләһәт вэ көстәришләринə әмәл едирди.

Нәһәјәт тамаша һазыр олду. Дирижорлуғу мүәллиф едирди. Үчүнчү пәрдә ачылан заман әлиндэ гыльнч, галхән олан чәнкавәрə охшајан һөгигәтнин күр сәси тамаша салонуну бүрүдү. Әрәб Зәнки үчүн һојачан кечирән бәстөкарны үзү күлүрдү. Мүәллифин севинчи кәч мүғәннијэ илһам верирди.

Әрәб Зәнки партијасында бөјүк мугамлар јохдур. Бу абраз «Чәнки» мусигисинə јахын бир лејлимитилва характеризэ едилмишдир. Оуну әсәрдэ охудуғу бүтүн мусиги парчалары мугамат интонасийларына јахындыр. Әрәб Зәнки сәһнәси актјор-мүғәнни үчүн бөјүк физики јарыш сәһнәсидир. Сәһнәнин плянандан һүндүрлүјэ, магарасына тәрәф гачан һөгигәт зил пәрдәләрдэ көзиммөкдэ чәтишлик чәкиндрди, тамашачылары физики вэ вокал имканларынын сәрбәстлији илэ сарыдырды. Һөгигәт ханым Әрәб Зәнки ролунда сон дәрәчә чанлы иди. О, Әрәб Зәнкинин гүрүр вэ вугтарыны мејдана чыхармыш вэ ону муғәфизэ етмәјэ бачармышды. Һөгигәт ханым бу ролу дориндән мәннимсәмишди.

«Шаһ Исмајлы». Һ. Рајола — Әрәб Зәнки.

Шаһ Исмајлы ролунда чыхыш едән Һ. һачыбабабәјов өз хатирәләриндэ јазырди:

«Илк дөфə иди ки, белә күчлү, малаһәтлин сәси олан әзәрбајҗаны гызар раст кәлирдим. Сәһнәдэ сәсләримиз үј-үј чәлилдир: бөм вэ зилдэ охумағда илэ һөгигәт мәннән, нə мән ондан кери галырдым. Сәһнәдэ бир-биримиз кәзэл баша дүшүрдүк. Кәч мүғәнни-актриса аз мүддәт әрзиндэ Әрәб Зәнки ролунун эи кәзэл ифачысына чеврилди.»

Мүхтәлиф хусусијәтләрə малик олан бу романтик образын кәзэл ифасындан руһланан М. Магомајев, сонралар Әрәб Зәнкинин мусиги партијасыны хәјли артырмыш, она о бири пәрдәләрдə дө јер вермишдир. Бу ролдан соңра бәстәкар һөгигәт ханыма һәмшисə «Әрәб Зәнки бачы» ады илэ мурачнәт етмишдир.

Һөгигәт ханымны јаратдығы Әрәб Зәнки образы Әзәрбајҗан милли опера тарихиндэ гызыл һәрфләрдэ јазылмыш вэ јени әрәб зәнкиләр јетимсәсинə јол ачымышдыр. «Лејли вэ Мәчнун» операсы сәһнәтизмиз тарихиндэ мүһүм бир марһалə тәшкил етлјин кими, Сарабскинин Мәчнун, Һөгигәт ханымны Лејлис вэ орижиналлыгы илэ хусуси јер тутурлар. Һөгигәт ханым Әзәрбајҗан опера сәһнәтизмизин илк Лејлис оламамышдыр. «Киши»лардан соңра илк лејлиләримиз Соңа ханым һачыјева вэ Сүрәјја Гачар олмушлар. Онлар өз ја-

радычылыг кејфијјэтлери дахилиндө өз Лејлилеринин жаратмышдылар.

Әсли вә Әрәб Зәнкинин мұвәфәғијјәти, өзүндөң бағатқы лејлилерин гәчрүбәси, Ү. Нәчыбајов, Н. Сарабски, А. М. Шәрифзадә, Ч. Гәрәгады, С. Шушнински, Г. Пиримов кими сәһәткарларла көрүшләр, онылар мәсләһәттәри һәғигәт ханымы Лејли кими мурәккәб ооразы ојнамаға һазырламышдыр.

Әрәб Зәнки кими гәһрәман бир гадын образындан сонра лирик сәпкили Лејлинин жаратмағ чох чәтин бир актјор бачарығы тәләб едирди.

Фүзули поезијасы вә Үзејир мусигиси бу чәтин јолда һәғигәт ханымын јахын көмәкчиси олмушдыр.

I пәрдәдә о, Лејлинин чох шад, гәлиб севки һисси илә долмуш бир гыз кими характеризә едәрәк «Маһур» үстә «Ешиг даһинә кирифтаг олали, зар олубам», «Шинкәстејин-фарс» үстә «Дили заримдә нә ким вар оилибдир-билиром» гәзәлләрини мәһарәтлә охујур, асанлыгла дәсткаһын, арағын пәрдәләриндә кәшиширди. О бири пәрдәләрдә «Симајин-шәмс» үстә анасы илә диалогу вә әлүм сәһнәсиндәки «Секәһ» үстә охудуғу «Хошдур нә гәдәр ејләсә јарым чәфа мана» гәзәли һәғигәт ханымын сәс имканларыны ајдын көстәрирди.

Лејлинин сон аңларыны тәсвир едәң сәһнәдәки «Секәһ» мугамыны һәғигәт ханым тәм сәслә охумурду. О елә һесаб едирди ки, әлүмчүл хәстәнин тәм сәслә «Секәһ» охумасы күлүндүр. һәғигәт ханымын сәсини чох хошлајан Үзејир илк вахтларда бунула разылашмамышса, сонрлар бу сәһнәнин инандырычылыгына, тәспир гүввәсинә һейран галмышдыр.

Лејли образы һәғигәт ханымын сәһнәдә жаратдығы әң мурәккәб вә долғу роллардан бириди. О сәһнәдә Лејлинин бүтүн дәрдини, кәдәрини, уғрузү мәнәббәтнини мусибәти ил јашајырды. Онуң ифасында Лејли, тамашачыларын нәзәриндә һәр шәјә гәлиб кәләң, саф ешигн һейкәли кими уча¬ларды. Лејли чәһаләт дүңјасында мәнв олса да онун үлви мәнәббәти јашајыр, инсанлары азад севки уғрунда мұбарни зәјә чағырырды.

«Лејли вә Мәчнун» тамашасында Н. Сарабски, Н. һачыбабабәјов, Ә. Садыгов кими сәһәткарлар онун тәрәфи-мүгабилләри олмуш, онула сәһнәдә бир јердә ојнамагдан бөјүк зәғв алмышлар.

Н. Сарабски вә һәғигәт ханымын ифасында Лејли вә Мәчнуну сон видалашма сәһнәси сарсынтылы, кәскин тәспир гүввәсинә малик иди. һеч дә тәсадуғи дејилди ки, өмрүңүн сон саатларыны, күңләрини јашајан Н. Сарабски «Кәд еј Мәчнун, мән сәһни Лејлини» сөвләриндә башлајан сәһнәни һәғигәт ханымын ифасында ешитмәји арзу етмишир. Лејли образы һәғигәт ханымын әң көзәл јарадычылыг һаил-јәтләриндәң бири олмушдыр.

«Аршин мал алаң», Н. Рајбев — Телли

Ү. Нәчыбајовун «Ашыг Гәриб» операсында Шаһсәнәм образыны һәғигәт ханым илк дәфә 1930-чу илдә ојнамышды. Шаһсәнәм һәғигәт ханымын севимли образларындан бири олмуш вә о, һәмни образын лирик вә драматик хүсусијјәтләрини ачмаға чох әмәк сәрф етмишир. Тамашадан-тамашаға һәр дәфә бу образа јени чөркүмләр әләвә едир, онун тәспир гүввәсини һейли артырырды.

Һәғигәт ханымын истедадынын јени бир чәһәти өзүнү Ү. Нәчыбајовун мусигили комедијаларында чох парлаг бир шакилдә бирүзә верди. О, 1930-чу илдә «О олмасын, бу олсун» мусигили комедијасында М. Әлијев, Н. һачыбабабәјов, М. Бағыров кими танымыны сәһнә усталары илә јанашы Сәнәм ролунда чыхыш едәрәк чох марәғли образ жаратмаға мұвәфәғ олмушдыр.

«Аршин мал алаң» образларынын класик јарадычыларындан бири һәғигәт ханым олмушдыр. Илк дәфә Телли ролуну 1927-чи илдә ојнамыч, әң мұкәммәл Теллинин исә 1938-чи илдә И. гинәјвәззәдә тәрәфиндән һазырланмыш гурулушда јаратмышдыр. Телли образы һаггында һәғигәт ханым јазыр:

«Уф! Мән һеч белә шоркөз киши көрмәмишәм!». Демәли, Телли бир чох евләр көрмүшдүр, әрә кеңиб-бошанмыш.

дыр. Тојда-јасда олмуш, үзү үзлөр көрмүшдүр. О, гызларын һар икисиндөн төчүрбөлидир. Һатта демәк олар ки, чәсарәтлиндир. Белә олмаса иди, гызлара әрә кетмәк дәрси вермәз вә аға евиңдә биринчи дәфә көрдүјү Валинин «экономик базасынын» мөһкәм олуб олмадығыны јохламазды».

Јухарыда јазыланлардан бәли олур ки, Һәгигәт ханым бу образы дәриндән дүјарәг ону дирибаш, шух, ојнаг, реал бир характер кими јаратмышдыр. Телли образында комик актјор бачарыгы мүғәнни мәнәратилә үзви сурәтдә бағлы олмалыдыр. Бу ики чәһәтә малик олан Һәгигәт ханыма Теллинин мусиги материалы азлыг етмишидир.

Мәһз буна көрә Һәгигәт ханым Үзејирдән әввәлки теллиларин мусиги материалына јени мусиги нөмрәләри әләвә етмәји хәлиш етмишидир. Үзејир «Сән о јанда, јар бу јанда» мәһнысы әсасында орижинал бир мусиги парчасы јазмыш, арвад тоју сәһнәсиндә Теллидән ханәндә кими истифадә едилмәси фикрилә разылашмышдыр. Беләликлә, Телли образы Һәгигәт ханымнын ифасында мусиги чәһәтдән хејли бөјүмүшдүр. О өз ролунун әсил мәһијәтини дәриндән анламыш вә јахшы ифа едә билмишидир.

Үзејир Һәгигәт Рзајеванын јаратдығы Телли сурәтнин «кечмиш гулдугчуларын Һәгиги типидир» кими сөзләрлә гижмәтләндиришидир.

1938-чи ил декадасы вахты Москвада көстәрилән тамашаларда Һәгигәт ханымнын јаратдығы Телли образына Виноградов, Грошева, Хубов кими танымыш совет мусигишүнәсләры, В. Пашеннаја, Орлов кими актјорлар вә башгалары өз мөгәләләриндә јүксәк гижмәт вермишләр. Ону ејни за-

манда иңчә бир комедија сәнәткәры кими гижмәтләндиришишләр.

Декада вахты көстәрилән «Нәркиз» операсында Дилбәр «Қороглу» операсында Ханәндә гыз кими образлар Һәгигәт ханымнын истедадынын башга чәһәтләрини дә нәзәрә чарлдырыб.

Һәгигәт ханым дәфәләрлә опера театры илә мүхтәлиф республикаларә гастрол сәфәрләринә кетмиш вә һәмишә мөтбуатын јүксәк гижмәтини алмышдыр.

1941—1943-чү илләрдә Иранда олмуш, өз көзәл сәнәткәрылығыны бу өлкәдә бир даһа нумәјиш етдирмишидир.

Кичик бир мөгәләдә Һәгигәт ханымнын јарадычылығынын бүтүн сәһәләрини ишығландырмаг мүмкүн дејилдир.

Әрәб Зәнки, Лејли, Телли кими роллары әһәтә едә билән кениш диапазонуна кино, концерт, мүғәллимлик фәалијәтини дә әләвә едиләрәсә Һәгигәт ханымнын бөјүк истедады бир даһа ајдынлашар.

Опера театрынын кәнч актјорлары, шүбһәсиз, Һәгигәт ханымнын сәнәтиндән чох шеј өјрәнмиш вә кәләчәкдә дә өјрәнәчкәләр.

Һәгигәт ханым әсас диггәтини актјор-мүғәннинин чәли вә јарадычы тәбәтннә, һиссләр вәситәсилә фикир, мәна ифадә етмәк, сәһнәдә јашамаг бачарығына чәлб етмишидир.

Азәрбајҗан ССР халг артисти Һәгигәт Рзајеванын јарадычылығы Азәрбајҗан опера сәнәтинин тарихиндә унутулмаз сәһифәдир.

Күләр РЗАЈЕВА.

Гобустан: Инчәсәнәт топлусу. - 1976. - № 3. - С. 82-85.